

Seçim Kuralları, Seçim Mühendisliği ve Türkiye’de Siyasal Katılım Üzerine On Election Rules, Election Engineering and Political Participation in Turkey

Teslim: 14 Şubat 2015
Onay: 4 Mart 2015

Özge ÇOPUROĞLU KUZU*

Öz

Bu makale seçim kurallarının Türkiye’deki siyasal katılıma olan etkisini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmanın temel sorusu ülkemizde uygulanan parti sistemlerinin siyasal ve sosyal kırılmalar ile kadınların temsili gibi konulara açıklık getirmeye çalışarak, seçim mühendisliğinin siyasal katılıma olan etkisinin ne olduğudur. Bunu saptamak için seçim sistemleri, 1982 Anayasası, 2839 sayılı 1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu ve 2820 sayılı 1983 tarihli Siyasi Partiler Kanununun ilgili maddeleri incelenmiştir. Elde edilen bulgu seçime ilişkin kanunların toplumdaki etnik ve dini kırılmaların parti sandalyesine çevrilmesinde negatif bir etki ortaya koyarken, cinsiyete dayalı temsilde kadın kotası uygulamalarının siyasi katılımı görece artırır niteliktedir. Çalışma seçim sistemlerinin ya da oy kullanma davranışının kapsamlı ve ayrıntılı bir analizi değildir, bunun yerine seçime ilişkin kuralların siyasal katılıma olan etkisi üzerine yeni sorular açmayı ve olası tartışmaları tanımlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Seçim sistemleri, siyasal temsil, seçim barajı, seçim kanunları.

Abstract

This article highlights the impact of the electoral rules and the importance of political plurality and electoral district design is not favorable for the interests of ethnic and regional minorities. That’s why the plurality or majority voting systems offer minorities the possibility to run with independent candidates in the Turkish dimension. This article also suggests that if the system is restricted, the quota solution might be little favourable to woman representation.

Keywords: *Woting systems, the political representation, the election threshold, woting rules.*

*Yrd. Doç. Dr. Özge Copuroglu-Kuzu, Haliç Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.
E-posta: ozgecopuroglu@hotmail.com

GİRİŞ

Türkiye’de uygulanan yüzde 10 seçim barajının düşürülmesine ilişkin son dönemde artan tartışmalar, güncelliğini koruyan bir konu olarak bizleri kaçınılmaz biçimde seçim kanunlarının siyasal katılım açısından önemini düşünmeye teşvik etmektedir. Lijphart’ın tanımlamış olduğu üzere seçim sistemleri “vatandaşların oylarının temsilcilerin sandalyelerine çevrilme mekanizması” olarak ifade edilmektedir.¹ Seçim sistemleri, ulusal egemenliğin fiilen sahip olduğu kabul edilen vatandaşların belirli bir süre için kendilerinin yerine ülkeyi yönetecek olanları ne şekilde seçeceklerine ve verdikleri oyların nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulacağını gösterir. Uygulanacak seçim sistemi ve seçim işleminin diğer ayrıntıları ile ilgili düzenlemeler anayasalarda değil, seçim yasalarında yer alır. Genel ve eşit oy ilkesi günümüzde demokrasinin vazgeçilmez koşulları arasında yer almaktadır ancak demokrasi sorunu sadece bu ikisinin benimsenmesi ile çözülmüş olmamaktadır. Lijphart’ın da belirttiği gibi bireylerin iradeleri üzerinde çeşitli yollardan etkili olabilecek her türlü güç sahiplerinin onları manipüle etmesini önleyebilmek için seçim usulleriyle, propaganda ve parti örgütlenişleriyle ilgili düzenlemelerde gerekli önlemleri almak gerekmektedir. Diğer taraftan her ne kadar siyaset bilimciler arasında demokrasinin tanımlanması ve ölçülmesi ile ilgili kimi ayrıntılar hakkında görüş birliği olmasa da Dahl tarafından önerilen sekiz ölçüt halen geniş ölçüde kabul görmektedir: (1) seçme hakkı, (2) seçilme hakkı, (3) siyasal liderlerin destek ve oy kazanmak için birbirleriyle yarışma hakkı, (4) özgür ve adil seçimler, (5) örgütlenme özgürlüğü, (6) ifade özgürlüğü, (7) alternatif bilgi kaynaklarının varlığı, (8) kamusal politikaları seçmenlerin oylarına ve tercihlerin ifade edildiği başka biçimlere bağlı kılan kurumlar.²

1. PARTİ SİSTEMLERİ VE PARTİZAN ÇATIŞMANIN SORUNSAZ BOYUTLARI

Seçim kurumlarının demokrasinin konsolidasyonu için tek başına yeterli bir koşul olmadığını, ancak gerekli olduğunu ifade etmiştik. Aynı şekilde seçim kanunları olmadan temsili demokrasi de uygulanabilir değildir. Teoride seçimler, halk iradesini hükümete bağlama ve onları teşvik etme noktasında demokrasinin birincil araçlarıdır ve kamusal karar verme mekanizmaları hakkında kolektif bir seçim halinde insanların tercihlerini sandalyelere çevirmek için mekanizmalar oluşmaktadır. Uygulamada, çoğu seçim sistemi arasında normatif amaçlar açısından bir yakınsama bulunmaktadır. Bu yakınlık ikinci dereceden veya operasyonel hedefler noktasında ortak bir liste tanımlamak adına yeterli görülmektedir. Ayrıca bu hedefler farklı seçim sistemlerinin hangi sonuçları doğuracağına dair bizlere karşılaştırılabilir bir ölçüm de sağlamaktadır. Norris söz konusu olan ölçüm kriterlerini aşağıdaki biçimlerde gruplandırmaktadır:³

¹ Lijphart (1994), *Electoral systems and party systems*, Oxford: Oxford University Press, 1.

² Lijphart (2006), *Demokrasi Motifleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, İstanbul: Salyangoz Yayınları, 57.

³ Norris (2004), *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*, Cambridge: Cambridge University Press, 30-52.

- a. Siyasi partilerin sayısı: Sistemin devleti yönetmesi için seçilmiş olan ofise erişmek için birden fazla siyasi partiye izin verip vermediği;
- b. Ölçülülük: Partiler tarafından alınan oyların yüzdesi ve mecliste elde ettikleri koltuk yüzdesi arasında mükemmel (veya mükemmele yakın) bir oran olup olmadığı;
- c. Tek parti hükümeti: Hükümetin yürütme organı tek bir parti tarafından mı ya da partilerin bir koalisyonu tarafından kontrol altında tutulup tutulmadığı;
- d. Kararlılık: Belirli bir süre için seçilmiş olan hükümetin yürütme ofisini elinde tutmasında yürüttüğü politikalar ve seçmen kitlesinin etken olup olmadığı;
- e. Hükümetin Sorumluluğu: Seçmenlerin, siyasetçiler görevlerini yerine getirmekte ya da hedeflerine ulaşmakta için başarısız olursa, seçim zamanını onları sistem dışı bırakmak için popüler hedefler tespit edip etmediği;
- f. Hesap Verebilirlik: Bireysel politikacıları kendilerini seçen seçmenler tarafından ödüllendirmekte veya cezalandırmakta, sisteme duyarlı seçmen temsilcilerin varlığı ve etkisi;
- g. Kadının siyasete dâhil edilmesi: Yasamanın kadınların ve erkeklerin eşit veya kritik bir sayıda kütlesele denge içerip içermediği;
- h. Azınlıkların temsili: Etnik, dinsel, dilsele grupların, nüfusun payında görel olarak sisteme dâhil olup olmadıkları demokrasinin tesisi için önemli ve gerekli ön kabuller olarak ifade edilmiştir.

Çok az seçim sisteminde tüm bu hedeflere aynı anda ulaşmak mümkün olmaktadır. Hatta siyasi eşitlik gibi bir prensip söz konusu olduğunda farklı unsurlar arasında gerginlik bile görülmektedir. Geleneksel yaklaşım hükümetin klasik bir takas yoluyla el değiştirerek siyasi ve sosyal çeşitliliğin sağlanmasının siyasal eşitlik olduğunu savunmaktadır. Seçim sistemleri, çeşitliliği en çok yansıtan kapsayıcı parlamentolar ya kamuoyunun ve seçmenlerin üretebilirliği ya da hükümet seçim zamanında ödül (veya cezalandırmak) yoluyla belirlemek noktasında siyasal temsili kolaylaştırmaktadır. Çoğulcul batı demokrasilerindeki siyasal yapı farklı partiler eliyle nispi temsil seçim sistemlerini teşvik eğilimindedir ancak bu partilerin çoğu seçmenlerini tutmak için zor koalisyon hükümetleri üretmek sorumluluğuyla karşı karşıya kalmaktadır. Ülkemizde de mevcut bulunan siyasal yapı olan çoğunluk sistemleri ise aksine, siyasal sistemi daha az partilerden oluşturmak ve daha geniş tabanlı temsile sahip olmak esasına dayanırken, görece daha dayanıklı ve belirleyici olan tek parti hükümetleri üretmek gibi görece tartışılır bir demokratik mekanizmayı ortaya koymaktadır.

Siyaseten belirgin olan farklı sosyal kategorilerin üyelerinin seçilmiş parlamentolar içerisine dâhil edilmesi demokratik sürecin önemli bir parçasıdır. Buna rağmen toplumun tümünü yansıtmayan bir yasama söz konusu ise meşru zeminde

yer bulmayan ve marjinal olan grupların çıkarlarını korumak için temsil edilmesi daha az olasılıkla kabul görmektedir. Kotalar ve ayrılmış koltuklara ilişkin seçim düzenlemelerine gelince kuralı sonuca bağlayan zincir kısadır. Özellikle, seçime ilişkin düzenlemeler, hangi liderin ya da partinin doğrudan hedef olarak seçilmesini etkilemeye teşebbüs eden siyaseten belirgin sosyal kategorilerin gruplar, siyasi karar almaya erişim olan üyeleri etkilemeyi seçimler yoluyla yapabilirler. Bu noktada kadınların siyasal temsil oranının seçim sürecinde nispeten yüksek olduğu bağlamlarda, minimal düzenlemelerle partiler küçük veya büyük oranda parti listeleri yerleştirmede kadınlara yüksek pozisyonlarda yer vermek zorunda kalır.

Etnik ve dinsel kimlikler söz konusu olduğunda ise grupların siyaseten teşvik edilmesinde, marjinal olanların politikalarını devleti istikrarsızlaştırabilecek şekilde tehlike addedilmesi sonucu siyasete dahil olmaları konusunda tartışmalar vardır. Buna rağmen makul olduğu kabul edilebilen marjinal grupların çıkarlarını demokratikleşme sürecinde teşvik etmek noktasına doğru bir kayma görülmektedir. Ferree, Powell ve Scheiner’in araştırmalarında ortaya koyduğu üzere kadın veya azınlıkların sosyal kabul düzeyi de dâhil olmak üzere bazı kategorilerin siyasal bağlılıklarının, seçim seferberliği konusunda bir şekilde etkileşim içinde olduğunu belirtmektedir. Yani kurgulanma biçimine göre seçim sistemleri siyaseti daha dolaylı olarak etkileyebilir. Ancak seçim kanunları seçmenin tercihi elitler tarafından ve bağlamsal faktörler ve psikolojik etkileri ile daha fazla şekillenmektedir⁴.

1.1. Seçim Sistemleri ve Demokrasi Motifleri

Montesquieu, büyük bir devlette halkın tamamının bir yasama organı içinde toplanması ve karar almasının imkânsızlığına işaret ederek doğrudan yapılamayacak bu işler için halkın temsilci seçmek zorunda olduğunu söylemiştir.⁵ Temsilcilerin hangi yöntemlerle nasıl belirleneceği, başka bir deyişle “seçim sorunu”, başlangıçtan günümüze birçok gelişme aşamalarından geçmiştir.⁶ Koçak’ın da belirttiği gibi. Seçimler, birinci olarak ulusun, daha sonra halkın iradesini (istemini) ifade etmekle birlikte, birçok liberal haklar bildirgelerinde olduğu gibi, seçme işleminin temel felsefesi de bireyciliğe dayanmaktadır.⁷

Özbudun tarafından tanımlanan geniş anlamdaki seçim sistemi tanımına göre, seçim çerçevesinde seçme ve seçilme hakkı, seçim çevreleri, seçim sürecinin başından sonuna kadar, yani adaylık başvurusundan seçmenlerin oy kullanmasına ve sonuçların açıklanmasına kadar yapılan tüm işlemler, bunları yapan kişi ve kuruluşlar (siyasal partiler), seçim sürecini yöneten ve denetleyen kurumlar

⁴ Ferree, Powell ve Scheiner (2013), How Context Shapes The Effects Of Electoral Rules?, *Political Science, Electoral Rules, and Democratic Governance*, American Political Science Association, Task Force Report, 14-31, http://www.apsanet.org/files/Task%20Force%20Reports/ElectoralRules_Final_wCvrs_Online.pdf

⁵ Dahl (1996), *Demokrasi ve Eleştirileri*, Ankara: Yetkin Yayınları, 35.

⁶ Karamustafaoglu (1970), *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara: AÜHF Yayınları

⁷ Koçak (2006), Seçim Sistemleri ve Demokrasi, Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri, *Anayasa Yargısı* 23, 116, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/kocak.pdf

(seçim kurulları) ile ilgili kurallar sistemin yapısını oluşturur⁸. Dar anlamda ise seçim sisteminden anlamamız gereken seçmenlerce kullanılan oyların değerlendirilmesine ve seçim konusu kamu görevi için seçilen kişi veya kurul üyelerinin belirlenmesine ilişkin yöntem ve tekniklerdir.

Konuya seçim sonucunda bir hükümetin ülkeyi istikrar içinde yönetme olanağını bulabileceği bir parlamento çoğunluğunun ortaya çıkması açısından bakıldığında; bu ilke, “istikrar” ilkesi, başka bir deyişle, “yönetilebilirlik” ya da her iki terimi birleştirecek biçimde “yönetimde istikrar” ilkesi olarak adlandırılır. Bu noktada çoğunlukçu yaklaşım siyaseten istikrar ilkesi üzerinde yoğunlaşırken, çoğulcul bakış açısı temsilde adalet üzerinde tanım bulur. Yani “yönetimde istikrar” ve “temsilde adalet” ilkelerinin yer aldığı ölçülere göre değişik seçim sistemleri ortaya çıkmıştır.

Genel olarak çoğunlukçu sistemler her seçim çevresinde geçerli oyların çoğunluğunu kazanan partili veya bağımsız aday ya da partili adaylar grubunun milletvekili seçilmesi esasına dayanmaktadır⁹. Buna karşılık çoğulcul sistemler ya da nispi temsil seçim sistemi olarak ta adlandırabileceğimiz sistem temsilde orantılı olarak “ya hep ya hiç” mantığının getirdiği adaletsizliği gidermeye çalışmaktadır. Bu ülkelerde sistemin uygulandığı ülkelerde sistemin temsilde adaleti sağlama-sındaki faktör seçim çevrelerinin dar veya geniş olmasıyla yakından ilişkilidir. Temsilde adalet eksikliğini giderme noktasında bazı ülkelerde çoğulcul yapılar tercih edilse de yönetimde istikrar noktasında problem doğurmakta, bazen kısa ömürlü koalisyon hükümetlerinin kurulmasına yol açmaktadır¹⁰.

8 Özbudun (2002), *Türk Anayasa Hukuku*, 7. baskı, Ankara, 260.

9 Çoğunlukçu seçim sistemler kısa ve genel olarak şöyle tanımlanabilir: bir seçim çevresinde en çok oyu alan bağımsız aday veya siyasi parti o seçim çevresini kazanmış olur. Bu sistemlerin uygulandığı ülkede en çok oyu alarak hükümet olan siyasi partiler adına büyük avantaj söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında çoğunlukçu sistemlerin yönetimde istikrarı sağladığı gözlenebilir. Diğer yandan bu sistemlerde az bir farkla da olsa en çok oyu alamayan aday ve siyasi partilerin seçmenden aldıkları oylar çöpe gitmektedir, bu sebeple temsilde adaleti sağlamakta yetersiz kalma riski taşıdıklarını söylemek gerekmektedir. Çoğunluk Sisteminde belirlenen mülki idare amirliğinin seçim çevresi olarak belirlenmesi ne bağlı olarak bir veya birden çok milletvekili seçilir. Çoğunlukçu seçim sistemleri, “Basit çoğunluk” ve “Mutlak çoğunluk” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ayrıca her ikisi de kendi içlerinde tek isimli ve listeli şekilde ikiye ayrılmaktadır. Kimi çevrelerce Türkiye için de önerilen tek adlı çoğunluk sisteminin milletvekili seçimlerinde uygulanması, öncelikle, ülkenin 550 seçim çevresine ayrılmasını gerektirecektir (AY m. 75). Çoğunluk sistemi, seçim çevrelerinin genişliği açısından yaygın terimle “dar bölge sistemi” veya “dar bölgesel seçim sistemi” olarak adlandırılır ve her seçim çevresinden birden çok milletvekili seçilir. Konuyla ilgili olarak daha detaylı bilgi için Bkz. Teziç (1997), *Anayasa Hukuku*, 4. baskı, İstanbul, 271-279; Türk (2006), Seçim, Seçim sistemleri ve Anayasal Tercih, *Anayasa Yargısı*, 23, 80-82, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/turk.pdf ;

10 Çoğulcul ya da diğer bir tanımla odayaşmacı seçim sistemleri demokrasinin katılma fırsatına sahip olunması esasına dayanacağını altını çizerek bunun sadece çoğunluğun iradesinin geçerli olmasıyla mümkün olacağını savunur. Lijphart’ın ifadesiyle demokrasinin anlamı şayet, kazanan partilerin bütün yönetim kararlarını alabilmesi, buna karşın kaybedenlerin ise eleştirebilmekle birlikte yönetemeyeceği şeklindeyse, demokrasinin bu iki anlamı birbiriyle çelişir: “kaybeden grupları karar alma sürecinden dışlamak, çok açık bir şekilde demokrasinin temel anlamını ihlal etmektedir.” Lijphart (2006), *Demokrasi Motifleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, İstanbul:Salyangoz Yayınları, 41.

1.2. Türkiye’de Genel Seçimlere İlişkin Esaslar

Ülkemizde genel seçimler, 1982 Anayasası; 2839 sayılı ve 1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu (MSK); 298 sayılı 1961 tarihli Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (STH); 2820 sayılı 1983 Siyasi Partiler Kanunu’nun (SPK) çeşitli hükümlerine göre yapılmaktadır. Anayasanın 75. maddesinde TBMM’nin genel oyla seçilen 550 milletvekilinden oluştuğu belirtilmektedir; 76. Maddesinde milletvekilliği için gerekli olan koşullar yer alırken adaylıkla ve seçimle ilgili detaylar kanunla bırakılmaktadır. Türkiye’de uygulanan seçim sisteminin birinci özelliği tek dereceli olmasıdır yani seçmenler seçimlerde doğrudan temsilcilerini seçerler. Ülkemizde uygulanan seçim sistemi nispi temsil sisteminin d’Hondt şeklindedir ve seçimler genel, eşit ve gizli oyla tüm yurttaki aynı günde denetim altında gerçekleştirilmektedir. MSK’nın 2. Maddesi gereğince kullanılan oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması açık olarak yapılmaktadır.

Genel seçimlerde ülke genelinde; ara seçimlerde ise seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların %10’unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar.¹¹ Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tüm illerden alınan bilgilere göre ülke genelinde geçerli olan oyların toplamını yapar ve her siyasi partinin aldığı geçerli oy toplamını, genel geçerli oy toplamına bölerek siyasi partilerin ülke genelinde aldığı oy yüzdesini hesaplar. Bununla birlikte asıl üzerinde durmamız gereken mesele ülke barajı konusudur. Söz konusu olan baraj genel seçimlerde ülke genelinde aldığı oyların toplamı %10’u geçemeyen siyasi partilerin TBMM’de temsil edilemiyor olmasıdır. Bu oran diğer batı demokrasilerinde uygulanan ülke barajlarıyla karşılaştırıldığında zaman oldukça yüksek bir baraj olarak kabul edilmektedir¹².

Seçim barajının yüksekliğini savunanlar 1982 Anayasasınının 67. Maddesinde yer alan “temsilde adalet ve yönetimde istikrar” ilkesini gerekçe ve yeter ilke olarak kabul etmektedirler. %10’luk seçim barajına karşı olanların gerekçesi ise bu denli yüksek baraj yüzünden toplumdaki kırılmaların TBMM’de layıkıyla temsil edilemiyor olmasıdır. Söz konusu ulusal seçim barajı, etnik ve bölgesel partilerin kurulmasını *de facto* önleyememiş, ancak bu partilerin TBMM’de doğrudan temsilini engellemiştir. Belirtmemiz gerekir ki, sözü geçen etnik/bölgesel ağırlıklı hareket Türkiye çapında seçime girmeyi terk ettiği noktada bağımsız aday gösterme örgütlenmesi ile kayda değer sayıda milletvekili seçtirme potansiyeline sahip bulunmakta olduğunu 2011 Milletvekili seçimlerinde ortaya koymuştur. Bir bütün olarak bakıldığında, %10’luk ülke seçim barajının, erişilmek istenen “istikrar” amacı bakımından beklentilere ancak “sınırlı ölçüde” cevap verebildiğini söylememiz gerekmektedir.

¹¹ Milletvekili Seçim Kanunu’nun 33. maddesine göre Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10’unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. Bu siyasi parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasi partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür. (MADDE 33 ; (Değişik 1. Fıkra: 3377 - 23.5.1987) 1983 Tarihli Milletvekili Seçim Kanunu, <http://www.anayasa.gen.tr/2839sk.htm>

¹² Örnek olarak Yunanistan’da uygulanan ülke barajı %3; İsveç, Avusturya ve İtalya’da %4; Almanya, Arnavutluk ve Polonya’da %5; Rusya’da %7’dir. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, (Bursa: Ekin Yayınları, 2010), 326.

Sabuncu, ülke seçim barajı ile ulaşılmak istenen ve tümü “istikrar” ile bağlantılı ele alınması mümkün olan amaçları, şöyle sıralamaktadır:

- a. Parlamentoda bir tek parti çoğunluğu sağlamak, böylece uzun süre görev yapabilecek istikrarlı hükümetlerin kurulmasını sağlamak;
- b. Bu olmazsa bile parlamentodaki parti sayısını sınırlayarak parçalanmış bir parlamento yapısının oluşumunu engellemek;
- c. Ülke barajını geçmenin zor olması nedeniyle çok sayıda siyasal partinin kurulması ve seçimlere girmesine yol açabilecek siyasal etkileri en aza indirmek;
- d. Daha önceki dönemlerde örneği olmamakla birlikte, muhtemel bölgesel partilerin oluşumunu zorlaştırmak, bu olmazsa en azından parlamentoya girmelerini engellemek
- e. Seçmenleri, ziyan olması riskini göze almamak için oylarını büyük partilerde, tercihan iki büyük partide toplamaya teşvik etmek;
- f. Siyasal partileri, ılımlı seçmenin çoğunlukta olduğu varsayımından hareketle, merkeze yakın durmağa teşvik etmek.¹³

1.3. Türkiye’de Siyasal Kırılmalar ve Temsil

Siyasal kırılmalar üzerinden toplumun yapısını ortaya koymaya çalışan Shils’e göre toplumun merkezini oluşturan alan, toplumu yöneten semboller, değerler ve inançların da merkezini oluşturmaktadır.¹⁴ Bu kapsamda merkezin değerler sistemi ile kurumsal yapı uyumluluk göstermekte böylece merkezin sahip olduğu değerler toplumun diğer kesimlerine devlet tarafından veya devletin seçkinleri aracılığıyla yayılmaya çalışılmaktadır.

Şerif Mardin’in “Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri” adlı makalesi, Shils tarafından ifade edilen merkez-çevre kavramlarından yola çıkarak Türk toplumunun siyasal ve sosyolojik yapısının değerlendirilmesini sağlamıştır. Batı toplumlarında var olmuş olan devlet-kilise arasındaki çekişme ve gerilimdir. Farklı zamanlarda değişik şekiller alan bu gerilim nihayetinde uzlaşma ile sonuçlanmıştır.¹⁵ Benzer bir gerilimin toplumsal sınıflar arasında da var olduğunu belirten Mardin, bu çatışmanın da zamanla belirli bir uzlaşmayla sona erdiğini ifade etmektedir. İşte bu karşı karşıya gelişler Batı’nın ilerleyişindeki temel dinamikleri oluşturmuştur. Oysaki Türk toplumunda ne devlet ile din kurumu arasında ne de toplumsal sınıflar arasında bir çatışma ortaya çıkmamıştır. O halde Türk toplumundaki gelişmelerin başat tetikleyicisi ne olmuştur? İşte bu

¹³ Yavuz Sabuncu, “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, *Anayasa Yargısı*, 23, (2006) 192. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/sabuncu.pdf

¹⁴ Shils (2002), “Merkez ve Çevre”, Yusuf Ziya Çelikkaya, *Türkiye Günlüğü*, 70, Ankara, 86-96.

¹⁵ Şerif Mardin, “Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez- Çevre İlişkileri” *Türkiye’de Toplum ve Siyaset (Makaleler 1)*, içinde (der.) M. Türköne ve T. Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003 (11. Baskı)

noktada Mardin, sürekli olarak bir gerilime sahne olan merkez-çevre ilişkilerini ortaya koyarak açıklama yoluna gitmektedir. Türkiye’deki iktidar sahibi azınlığın, özellikle iktisadi kaynakları kullanma konusunda çevre ile mücadele halinde olduğunu ve mücadeleyi bazen merkezin bazen de çevrenin kazandığını ifade etmiş ve dönemsel olarak merkezin ve çevrenin etki alanının değiştiğini belirtmiştir. Burjuva devrimini yaşamamasından dolayı sınıfsal ayrımın belirleyici olmadığı ülkede sosyal ve siyasal yapıyı açıklamak için yöneten ve yönetilen yaklaşımı daha tutarlı bir yöntem olmuştur. Batıda sosyal ve siyasal yapının oluşumunda belirleyici olan toplumsal sınıf ayrımının Türkiye’de belirgin bir şekilde ortaya çıkmaması, ülkedeki sosyal ve siyasal yapının belirginleştirdiği kırılmaların dinsel ve etnik eksenlerde yükseldiği kanısını desteklemektedir.

Mardin, Türkiye’deki merkez - çevre ilişkisinin, Türkiye’nin tarihsel gelişimi ile Batı arasında yapılacak bir karşılaştırma ile daha anlaşılır olabileceğini savunmuştur ve din-siyaset ilişkisi ve toplumsal sınıflar bağlamında da bir takım genellemeler yaparak ülkedeki merkez çevre ilişkisini anlamlandırmaya çalışmıştır.¹⁶ Batıda ortaya çıkan devlet ve kilise arasındaki gerilimine benzer bir gerilimin klasik dönemde Osmanlı Devleti’nde görülmemesi merkez-çevre ilişkilerinde belirleyici rol oynamıştır.¹⁷ Mardin’e göre Osmanlı Devleti’nin bir arada tutmayı başardığı merkezin karşısındaki çevre, onun dışında kalan toplum kesimini, bu kesimin sahip olduğu inanç, değer, kurum ve coğrafi alanı temsil etmektedir.

Cumhuriyet’in kuruluş döneminde merkezin değer, simge ve kurumlarının topluma benimsetilmesi sürecinde eğitim ve propaganda aracılığıyla merkezin değerlerini içselleştiren bir makbul vatandaş ve toplum modeli yaratmak uzun bir zaman alacağı için, bu dönemde merkezin iktidarını kurmak ve devletin ideolojik aygıtlarıyla onu çevreye karşı kollamak öncelikli amaç olmuştur. Merkezin iktidarını kurma ve kollama önceliği, merkez çevre ilişkisinde şiddeti değişen gerilimli bir mücadele süreci yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Diğer yandan bugünün Türkiye’sini klasik dönemle ya da 1960’lı ve hatta 1980’li yıllarla mukayese etmek son derece zordur. Soğuk Savaş’ın bitimiyle birlikte ivme kazanan küreselleşen dünyanın küçülmesi süreci, Türk siyasi ortamını da etkilemiştir.

Tuncel ve Gündoğmuş’un da belirttiği gibi 2002 seçimleri ülkedeki merkez-çevre ilişkilerinde yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur.¹⁸ Bu seçimlerde çevrenin asli unsurlarından biri olan muhafazakâr kesimin desteğini alan AKP tek başına iktidar olmuştur. AKP’nin tek başına iktidar olması ve iktidarda kalması merkez çevre ilişkileri bağlamında ortaya çıkmış olan iktidar mücadelesinin farklı bir döneme girmesine zemin hazırlamıştır. 2007’de Cumhurbaşkanlığı seçimi, 2010’da Anayasa değişikliği ve 2011’de gerçekleşen genel seçim sonuçları hesaba katıl-

¹⁶ Mardin (2003), “Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez- Çevre İlişkileri” [(der.) Türköne ve Önder, Türkiye’de Toplum ve Siyaset (Makaleler 1), İstanbul: İletişim (11. Baskı)] içinde, 35-77.

¹⁷ A.g.e 37.

¹⁸ Tuncel, Gündoğmuş (2012), “Türkiye Siyasetinde Merkez-Çevrenin Dönüşümü ve Geleneksel Merkezin Konumlanma Sorunu”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14/3, Ankara, 137-158.

diğında çevrenin istikrarlı biçimde siyasal iktidar aracılığıyla merkeze yerleşmesi ve kamu bürokrasisini kontrolü altına alması, ülke siyasetinde merkeze konumlanan çevrenin iktidarını dengeleyebilecek güçlü bir muhalefetin oluşması sorunu da gündeme getirmiş, bu noktada oluşan yeni çevrenin temsili konusunu ortaya çıkarmıştır.

1.4. Kadınların Siyasal Katılımı Üzerine

Ülkemizde kadınların siyasal katılımının yerel ve genel yönetimde Batı ülkelerine nazaran düşük olduğu bilinen bir gerçektir.¹⁹ Kalaycıoğlu siyasal katılmayı bir toplumun üyesi ile o toplumdaki siyasal otorite arasındaki bir bağ olarak görmektedir.²⁰ Dolayısıyla siyasal katılmayı kişinin özgür olarak yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda siyasal karar mevkilerine gelecek olanları ve ya bu mevkileri ellerinde bulunduranları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve faaliyetler olarak ele almaktadır. Çağlar'ın da belirttiği üzere katılma eylemi; seçim kampanyalarında çalışma, mitingleri izleme, siyasal tartışmalara katılma, oy kullanma, bireysel ve örgütsel çıkar sağlamak, çıkarları korumak, siyasal kararları etkilemek, bilgilenecek, siyasal bilginin geliştiğini kanıtlamak, yönetimde görev almak ve siyasal statüye kavuşmak gibi amaçlarla gerçekleştirilebilir. Çağlar, başkalarının zoru ile davranışlarını belirleyen bazı seçmenlerin katılımı siyasal katılım değil, "uyarılmış siyasal katılma" olarak nitelendirilir. Bu, katılma davranışını zedeleyen önemli bir faktördür.²¹ Çağlar'a göre pek çok kadının katılma davranışı ya kocaların ya da aile içinde sözü geçen baba, amca, dayı, oğul gibi erkeklerin istediği biçimde oluşmaktadır. Bu noktadan bakıldığında siyasette kadın katılımı, kadın sorunlarının çözümü için son derece önemlidir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre sunduğumuz Tablo 1'de 1935'den günümüze her seçim döneminde kadın temsili göstermektedir. Türkiye'de kadına seçme ve seçilme hakkı verildikten sonra, 1935 seçimlerinde 28 (%4,6) kadın, milletvekili seçilerek parlamentoya girebilmiştir. Bu rakam, o günün şartlarına göre oldukça iyi bir temsil oranıdır. Türkiye parlamentosunda yıllara göre kadın ve erkek temsilci sayılarını incelediğimizde, 1950 seçimlerinde kadın temsil oranlarının yüzde 0,61'e kadar düştüğü görülmektedir. Bu tek partili dönemden çok partili döneme geçilmesine denk gelmektedir. İlk kez 2002 seçimlerinde 24 kadın üye ile uzun bir süreçten sonra % 4,36'lık bir orana ulaşılmıştır. 2007 seçimlerinde ise %100'ü geçen bir artışla yüzde 9,1'lik bir oranla 50 kadın milletvekili meclise girmiştir. Ancak temsil oranı 550 milletvekili içinde değerlendirilince artışın kayda değer olmadığı anlaşılmaktadır. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun yayınladığı rapora göre 12 Haziran 2011'de yapılan genel

¹⁹ Kadın milletvekili oranı açısından ilk sıralarda milletvekillerinin yarısına yakını kadın olan İskandinav ülkeleri gelmektedir. İsveç'te kadın milletvekili oranı % 46, Finlandiya ve Norveç'te % 40 düzeyinde bulunmaktadır. Öte yandan, Güney Afrika'da kadın milletvekili oranı % 45'e, Küba'da % 43'e, Hollanda'da % 42'ye olarak tespit edilmektedir.

²⁰ Ersin Kalaycıoğlu, *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*, İstanbul: İstanbul Üni. Yay., 1983, 10.

²¹ Çağlar (2011), "Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C.3, S.4, 56-79. <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvud/article/view-File/2298/2073>

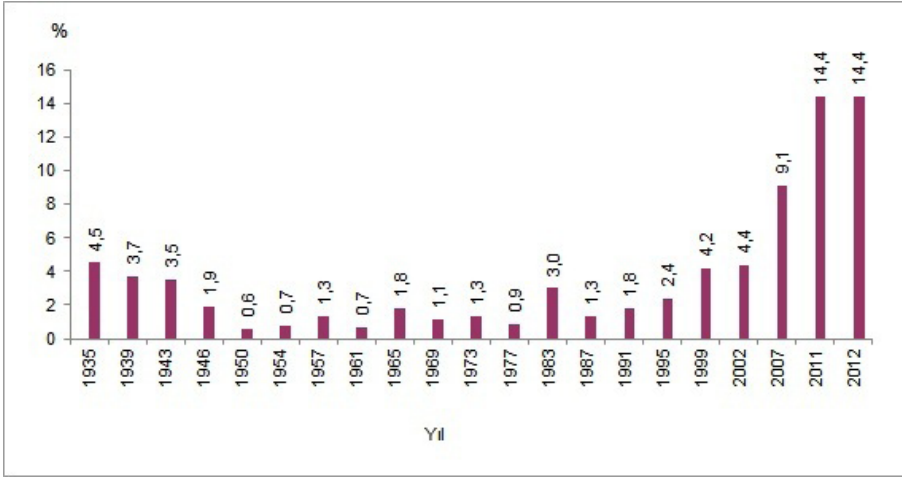
seçimlerinde kadınlara ait temsiliyetin 79 kadın milletvekiliyle %14’e ulaştığı görülmektedir. Yayımlanan istatistiklere göre; kadın milletvekili sayısının oranlarına bakıldığı zaman en fazla kadın milletvekili oranıyla BDP’nin ilk sırada yer aldığı, MHP’nin ise kadın milletvekili oranının en düşük olduğu parti olduğu anlaşılmaktadır. Diğer partilerin kadın milletvekili oranlarına göre sıralaması ise Halkların Demokratik Partisi, bağımsız milletvekilleri, AKP, CHP şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Mecliste partilere göre kadın sandalye dağılımı, 2012

Parti Adı	Kadın		Erkek		Parti Toplam
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
Adalet Ve Kalkınma Partisi	45	% 14,42	267	% 85,58	312
Cumhuriyet Halk Partisi	18	% 14,17	109	% 85,83	127
Milliyetçi Hareket Partisi	3	% 5,77	49	% 94,23	52
Halkların Demokratik Partisi	7	% 25,93	20	% 74,07	27
Bağımsız Milletvekili	2	% 16,67	10	% 83,33	12

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi arşivi, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekilllerimiz_sd.dagilim, (27.01.2015)

Tablo 2. Kadın Milletvekili Oranı, 1935-2012

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13458> (20.01.2015)

Türkiye Cumhuriyeti’nde kadınlar, dünyadaki pek çok ülkeden önce seçme ve seçilme hakkını elde etmiş olmasına rağmen, siyasal katılım seviyesi geçmişte olduğu gibi günümüzde de düşüktür. Kalaycıoğlu, seçimlerde aday olmak isteyen birçok kadın, ya cinsel önyargılar ve baskılar neticesinde ya da kaynak yetersizliğinden adaylığını koyamadığını ortaya koymaktadır.²² Kadınların siyasette eksik

²² Ersin Kalaycıoğlu, *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*, İstanbul: İstanbul Üni. Yay., 1983, 200-201.

temsiline giderilmesi için siyasal ve kamusal alanda kadınların sayısını artırmak ve kadınların içinde buldukları koşulları değiştirmek gerekmektedir. Bu açıdan kota uygulaması kadının siyasal katılımını artırmada önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu noktadan yola çıkarak kadının siyasal katılımı, parlamento ve yerel yönetimlere katılım düzeyi ve kota uygulamalarını ele almanın önemli olduğunu düşünüyoruz.

2. KURALLARIN ÖNEMİ VAR MI?

Ülkemiz son on yıl içerisinde “seçim mühendisliği”ne artan bir ilgiye şahit olmuştur. Soğuk Savaşın sonu, demokrasinin küresel olarak yayılması ve kalkınma konusundaki yeni düşünüş bu süreci hızlandırmış, 1980’lerin sonu ve 1990’ların başında yerkürenin çevresindeki üçüncü dalga demokrasilerin geçişel (*transition*) ve sağlam bir biçimde çiçeklenmeleri bir kurumsal yapılanma dalgası yaratmıştır. Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar şu görüşe vardılar ki; iyi yönetişim, temiz içme suyu, temel sağlık bakımı ve eğitimin temin edilmesi gibi daha temel sosyal ihtiyaçlar karşılanıncaya kadar ertelenebilecek bir lüks değildir. Bunun yerine anlaşıldı ki; demokrasinin kurulmasının kendisi, etkin bir insani kalkınma ile yoksulluk, eşitsizlik ve etnik çatışma yönetimi için gerekli bir ön koşuldur.

Uluslararası ajanslar, demokrasiyi desteklemekte üçlü bir strateji kullanmaktadır. İlk öncelik kurumsal yapılanma olmuştur. Bu, etkin güçleri frenlemek ve karşıt denge tasarımı için bağımsız yargı ve etkin yasama sistemlerini güçlendirmek yoluyla ortaya çıkmaktadır. Sivil toplumun geliştirilmesi diğer öncelik olup tabandaki örgütleri savunan hükümet dışı örgütleri (STK’lar) ve bağımsız medyayı beslemek çabalarını içerir. Ancak bütün stratejiler arasında en fazla ilgiyi rekabetçi, özgür ve adil seçimler çekmektedir. Sadece oy sandığı, halkın temsilcilerini seçmesi, hükümetlerin hesabını tutması ve gerektiğinde soysuzları dışarı atması için düzenli olanakları sağlar.

Seçim sistemleri yaygın biçimde diğer birçok şeyin içinden çıktığı en temel demokratik yapılar olarak görülür. Seçimler kendi başlarına temsili demokrasi için yeterli değildir, ancak asgari koşul için gereklidir. Uygun değerlendirme kriterleri konusunda görüşler keskin farklar göstermektedir ancak çoğu, seçimlerin en azından demokratik meşruluğu garantilemek amacıyla belli temel koşulları sağlaması üzerinde anlaşmaktadır. Seçimler şiddetten, korkutmadan, rüşvetten, armalı oy pusulasından, usulsüzlüklerden, sistemli dolandırıcılıktan ve kasıtlı partizan güdümlerden uzak olmalıdır. Siyasal yarış, rakip partiler ve adaylar arasında kısıtsız bir seçmeyi sağlamalı, muhalefet partilerine baskı veya kampanya kaynaklarının dağıtımını ile medyaya erişimde yersiz bir taraf tutma olmamalıdır. Seçimlerde seçmen kaydından nihai oy verme çetelesine kadar adil, dürüst, etkin ve şeffaf bir prosedür kullanılmalıdır. Diğer taraftan, parlamento temsilcileri içinden çıktıkları toplumu yansıtmalı ve sistematik olarak herhangi bir azınlık grubunu dışlıyor olmamalıdır. Ve kampanyalar geniş dağılımlı halk katılımını yaratmalıdır.

İyi yönetişimi derinleştirmek ve güçlendirmek girişimleri seçim sistemlerinin temel tasarımı ve daha genel anlamda seçimin idaresi, seçmenlerin eğitimi, seçim

gözetimi ve partilerin kapasite artırımı üzerinde odaklanır. Seçim sistemleri üstüne tartışmalar geleneksel olarak başlıca Batı’da gördüğümüz ideal tiplerin çekiciliği etrafında dönmüştür. Bu noktadan hareketle çoğunlukçu seçim sistemleri; hesap verebilir tek parti sistemlerini desteklemek üzere tasarlanır ve en yüksek temsil ödülünü, oyların çoğunu alan baştaki iki partiye verir. Nispi seçim sistemi ise; çok sayıda partinin oy oranlarını yansıtan parlamentolar üreterek iktidarın kendi içinde ve rızaya dayalı olarak paylaşımını amaçlamaktadır. 1990’larda tartışmalar artan bir şekilde kombine (ya da karma) seçim sistemlerinin yandaşları ve karşıtları yönünde ve her birine ait başlıca ideal tiplerin özelliklerinin belirtilmesine dönüşmüştür. Dolayısıyla seçim mühendisliğine olan ilgi sadece ‘üçüncü dalga’ demokrasilerle çevrelenmiş değildir. Soğuk Savaş ertesinde çoğunlukla seçim sistemleri oturmuş demokrasilerin çoğunda görece olarak kararlı sonuçlarla kanıtlanmıştır. Bununla birlikte, ara sıra oy verme eşikleri yani seçim barajı, seçim formülleri ve oy hakkı niteliklerine dair düzeltmeler dâhil olmak üzere seçim yasasında değişiklikler meydana gelmiştir. Dahası, bazı uzun ömürlü demokrasiler son on yıllık dönemde temel seçim sisteminde çok daha radikal reformları uygulamaya sokmuştur. Birleşik Krallık’ta Blair hükümeti “first-past-the-post” (*çizgiyi ilk geçen koltuğu kapar*) seçim sistemini köklü biçimde elden geçirmiş, Westminster ve yerel meclisler hariç olmak üzere neredeyse her kademede alternatif sistemleri benimsemiştir. 1993’te Yeni Zelanda’da yüzyıldan fazla “first-past-the-post” uygulamasından sonra ulus, iki-parti sistemini aniden parçalayarak karma üyeli nispi sisteme geçmiştir. 1992’de İsrail daha güçlü uygulama için başbakanın doğrudan seçimini devreye sokarak Knesset’teki parti bölünmesine karşı denge oluşturmayı ve sık hükümet değişimleri sorununu çözmeyi amaçladı.²³ Ertesi yıl İtalya da seçim sisteminde değişikliklere gitti. Kararsız parti hükümetlerinin üstesinden gelmenin en iyi yolu konusunda yapılan uzun tartışmalardan sonra, parlamentodaki sandalyelerin dörtte üçünü tek üyeli bölgelerde çoğunluk oyları ile dağıtan, geri kalan dörtte birini ise küçük partiler için nispi tazminat ile belirleyen kombine bir seçim sistemini benimsedi.

Türkiye’ye görülen seçim sistemi temsilde adalet bakımından değerlendirildiğinde, 1991 seçimleri dâhil sistemin, barajı geçen tüm partileri değil, yalnızca en çok oy alan (birinci) partiyi mükâfatlandırıldığını, seçim çevresi barajı uygulamasının kalkmasından sonra ise, en çok oy alan partiden başlayarak azalmakla birlikte barajı aşan tüm partiler bakımından bir aşkın temsilin ortaya çıktığına tanık olduk. Yakın dönemden örnek verebileceğimiz ve siyasal yapının oldukça keskin bir değişikliğe uğradığı 2002 seçimleri ise %34,4 oy alan partinin %66,4 oranında elde ettiği milletvekili sayısı ile tek başına Anayasa değişikliği sayısına yaklaşması ile sonuçlanmaktadır. Siyasal sistemin kuralları göz önüne alındığında elde edilen bulgular seçime ilişkin kanunların toplumdaki etnik ve dini kırılmaların parti sandalyesine çevrilmesinde negatif bir etki ortaya koyarken, cinsiyete dayalı temsilde kadın kotası uygulamalarının siyasi katılımı görece arttırır niteliktedir.

²³ Knesset, İsrail Devleti’nin tek kamaralı yasama organıdır. Kanun koyma, Başbakan ve Cumhurbaşkanı’nı atama, hükümetin icraatlarını kontrol etme, meclisi dağıtma ve erken seçime gitme yetkileri vardır. Knesset’in kanunen parlamenter egemenliği bulunmaktadır ve basit çoğunlukla yasalar çıkarma hakkına sahiptir.

SONUÇ

Parti sistemleri ve partizan çatışmanın sorunsal boyutları incelendiği zaman gördük ki dünyada farklı birçok demokrasi modeli, temel seçim formülü ötesinde seçim prosedürlerini elden geçirmiş, özellikle parti kurallarını kadınlara karşı pozitif yaklaşım, seçmen kaydı ve oy kullanma kolaylıkları gibi idari süreçlerin iyileştirilmesi ve kampanya finansmanı ile yayımlanması konularında yasal tüzüklerde reforma gidilmiştir. Demokrasi motifleri ve seçimlere ilişkin esaslar açısından bakıldığında son on yıllık sürede, etkin demokratik tasarım gibi konular birçok ulusun politik gündeminde keskin bir yükseliş göstermiştir.

Araştırmada kullandığımız literatürler bizlere, bazı odak hatlarının yeniden entegre edilerek formel seçim kurallarının (bağımsız değişken olarak) siyasi aktörlerin (partiler ve politikacılar müdahil değişken olarak) stratejik davranışlarını ve karşılığında siyasi aktörlerin davranışlarının oy kullanma tercihlerini (bağımlı değişken) nasıl şekillendirdiğini keşfetmek üzere yeni perspektifler açmıştır. Her bir siyasal sistem aynı zamanda sosyal bilimlerde daha derin ayrılmaları yansıtır. Her iki perspektif de; siyasi aktörlerin oyunun formel kurallarındaki değişikliklere tepki vermekte ne kadar uzağa gidecekleri hakkında alternatif yorumlar sunmakta ve en sonunda siyasal insan davranışı üstünde zıt görüşlere varmaktadır. Çalışmanın kalbindeki çözülmeyi bekleyen 'puzzle' seçim kurallarının ve kanunlarının siyasal katılım üzerindeki etkisini anlamamızdır. Bunu anlamak için seçim kanunlarının kadınların katılımı, etnik ve dini kırılmaların temsilleri üzerinden anlaşılması amaçlanmıştır, kuralların çoklu sonuçları olduğu düşünüldüğünden seçimsel davranış ve siyasi temsilin önemli boyutları üstündeki potansiyel etkileri üzerine odaklanılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle makalede rasyonel seçim kurumsallaşmacılığı literatüründeki iki hattın yeniden entegre edilmesine vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Seçim sistemleri, 1982 Anayasası, 2839 sayılı 1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu ve 2820 sayılı 1983 tarihli Siyasi Partiler Kanununun ilgili maddeleri incelenmesi sonrasında seçime ilişkin kanunların toplumdaki etnik ve dini kırılmaların parti sandalyesine çevrilmesinde negatif bir etki ortaya koyarken, cinsiyete dayalı temsilde kadın kotası uygulamalarının siyasal katılımı görece artırır olduğunu gösterir nitelikte olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu açıdan bakıldığında oy kullanma davranışının en önemli yönleri parti rekabetinin dokusuna, sosyal bölünmelerin gücüne, partilere sadakate ve seçimin verim düzeylerine ilişkin olması sebebiyle, siyasi temsil seçim bürolarında kadınlar ve etnik azınlıkların içermesi ve seçim bölgesi hizmetinin sağlanmasına göre karşılaştırılmasının ve kota uygulamalarının önemli olduğu tespitine varılmıştır.

Seçim mühendisliği girişimleri genelde; çoğunlukçu sistemler yoluyla daha fazla demokratik hesap verebilirlik arasında ya da nispi sistemler yoluyla daha geniş parlamenter çeşitlilik arasında bir denge sağlamayı amaçlamaktadır. Uzun süreli değerler tartışmalarının seçim mühendisliğinin oy tercihleri ve politik temsile yönelik sonuçlarının belli önemli deneysel iddialar olduğunun altı çizilmelidir. Seçim reformu şu prensip üstüne kurulur; sosyal ve siyasi mühendislik toplumsal politik süreçler yoluyla elde kazanılabilir ve formel kurallar arzulanan belli sonuçlar varsayımına dayalı olarak değiştirilirse işe yarar. Seçim kuralları, hangi adayların parlamentoya seçileceği ve hangi partilerin hükümete gireceğini belir-

leyen önemli mekanik etkileri olması nedeniyle kesinlikle ikna edici kanıtlara sahiptir. Temsili demokrasilerde bu gerekli bir fonksiyondur. Seçim kurallarının başka bir etkisi olmasa bile bu hala üstünde bol inceleme yapılması için gerekçedir. Ancak, formel kurallar siyasi aktörlerin ve vatandaşların davranışlarını değiştirme kapasitesi ile önemli psikolojik etkilere sahip midir? Bu soru çevresindeki çok daha az uzlaşma bulunmaktadır.

Sabuncu, seçim barajlarının siyasal yaşama iki tür etki yapabildiğini ifade etmektedir. Bunlardan birincisi, bu barajların “kurumsal” sonuçları olarak ele alınabilir, öteki ise “davranışsal” olarak ortaya çıkan ya da çıkarması muhtemel sonuçlar olarak nitelendirilebilir. Barajların yasama organındaki sandalye dağılımına yapacağı kısa vadeli etkiler ile siyasal parti yaşamında doğuracağı orta □ uzun vadeli sonuçlar, birinci grup etkiler arasında sayılabilir.

İkinci grup etkilerin ise, Türkiye örneğinde de gördüğümüz gibi, uygulanan baraj ya da barajların sonucu olarak seçmenlerin oy kullanma davranışlarında uzun vadede gözlemlenebilecek değişiklikler olarak ortaya çıkmasıdır.²⁴ Temel olarak rasyonel-seçim kurumsallaşmacılığı kapsamında ifade edebileceğimiz (*rational-choice institutionalism*) bu etkiler, formel seçim kurallarının siyasiler, partiler ve vatandaşların karşılaştığı stratejik teşvikler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ve bu nedenle formel kurallardaki değişikliklerin siyasi davranışı değiştireceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, formel kurallar ile stratejik teşviklerin toplumsal modernizasyondan kaynaklanan derin köklere sahip kültürel alışkanlıklar ile karşılaştırıldığında ne kadar işe yaradığı konusu bulgusal olarak net ortaya konamamaktadır.

²⁴ Sabuncu (2006), “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, *Anayasa Yargısı*, Ankara, 23, 192. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/sabuncu.pdf

KAYNAKÇA:

- Aydın, M.A. (2007), ``Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulü ve Önseçim``, *Yasama Dergisi*, Sayı:5.
- Çağlar, N. (2011), ``Kadının Siyasal Yasama Katılımı ve Kota Uygulamaları``, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C.3, S.4 <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/viewFile/2298/2073>,
- Dahl, R. (1996), *Demokrasi ve Eleştirileri*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Erdem, T., Teziç, E., Kalaycıoğlu, E., Batum, S., (2001), *Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması*, İstanbul: TÜSİAD.
- Ferree, K., G. Powell B., Scheiner, E. (2013) , “How Context Shapes The Effects Of Electoral Rules?”, *Political Science, Electoral Rules, and Democratic Governance* , American Political Science Association, Task Force Report, http://www.apsanet.org/files/Task%20Force%20Reports/ElectoralRules_Final_wCvrs_Online.pdf
- Kalaycıoğlu, E. (1983), *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*, İstanbul Üni. Yay, İstanbul
- Karamustafaoğlu, T. (1970), *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara: AÜHF Yayınları,
- Koçak, M. (2006), Seçim Sistemleri ve Demokrasi, Karşılaştırmalı Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri, *Anayasa Yargısı*, 23, Ankara.
- Lijphart, A. (1994), *Electoral Systems and Party Systems*, Oxford: Oxford University Press.
- Lijphart, A. (2006), *Demokrasi Motifleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Mardin, Ş. (2003), “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez- Çevre İlişkileri” [(der.) M. Türköne ve T. Önder (2003), *Türkiye’de Toplum ve Siyaset (Makaleler 1)*, içinde, İstanbul: İletişim (11. Baskı)]
- Norris, P. (2004), *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*, Cambridge: Cambridge University Press, <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Ogrenci/Belgelerim/Downloads/pippa%20norris.Pdf>
- Özbudun, E. (2002), *Türk Anayasa Hukuku*, 7. bası, Ankara.
- Sabuncu, Yavuz, ``Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları``, *Anayasa Yargısı*, 23, (2006):191-197. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/sabuncu.pdf
- Shils, E. (2002), “Merkez ve Çevre”, *Türkiye Günlüğü*, 70, Ankara.

Teziç, E. (1997), *Anayasa Hukuku*, 4. baskı, İstanbul.

Tuncel, G., Gündoğmuş B. (2012), Türkiye Siyasetinde Merkez-Çevrenin Dönüşümü ve Geleneksel Merkezin Konumlanma Sorunu, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,14/3,

Türk, H.S. (2006), ‘‘Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih’’, *Anayasa Yargısı*, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg23/turk.pdf>